

Väkivallan kokemus ja traumaattinen muisti nykyproosassa

Susanna Hastin *Ruumis/huoneet* ja Iida Rauman *Hävitys*

Riitta Jytilä

Trauman merkitykset ovat viime vuosikymmeninä laajenneet koskemaan yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden kysymyksiä ja traumatietoisuus on laajentunut. Kaunokirjallisuus näyttää väkivallan pitkäaikaiset vaikutukset elämään, ja sen erilaiset keinot mahdollistavat monisäikeisen kokemusten kuvittelun. Luen Susanna Hastin ja Iida Rauman teoksia esimerkkeinä kehityskulusta, jossa kirjallisuus, mielenterveystyö ja yhteiskunnallinen muutos nivoutuvat monin tavoin yhteen.

Vuonna 2022 kotimaisen kaunokirjallisuuden kentällä suurimpia kirjapalkintoja ja näkyvyyttä saivat teokset, joissa käsitellään lapsuudessa ja nuoruudessa tapahtuneita, traumatisoivia väkivallantekoja. Iida Rauman romaanissa *Hävitys. Tapauskertomus* (jatkossa *Hävitys*) kuvataan kouluväkivaltaa ja sen tuottamaa loputtomalta tuntuva vihan, häpeän ja syyllisyyden kierrettä. Susanna Hastin

teoksessa *Ruumis/huoneet* seksuaalisen väkivallan vaikutukset elämään näyttävät totaalisina. Molemmat teokset viittaavat traumaattisen muistin toimintaa hahmotellessaan kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin käytänteisiin, instituutioihin tai traditioihin, joiden seurauksena joistakin kehoista tulee väkivallan kohteita. Molemmissa teoksissa väkivalta jää yhteiskunnan silmissä täysin näkymät-

tömäksi, kun todistusaineisto ja silminnäkökertomukset puuttuvat.

Väkivallan moninaisuus on aina kuulunut taiteen ja kulttuurin peruskuvastoon, ja kärsimyksen esittämisen taiteelliset keinot ovat kiehtoneet ja puhutelleet eri aikojen ihmisiä. Samalla taiteen merkitys erilaisissa yhteiskunnan valtakamppailuissa on keskeinen: keiden kokemukset nostetaan esiin ja millä kei-

noin, keiden kokema väkivalta on yhteiskunnallinen ongelma? Nykykirjallisuus kuvaa väkivaltaa sen eri muodoissa: perheväkivaltaa, kouluväkivaltaa, seksuaalista ja sukupuolittunutta väkivaltaa. Pääpaino on väkivallan kokemuksellisen ulottuvuuden ja kaltoinkohtelun aiheuttamien pitkäaikaisten seurauksien käsittelyssä. Väkivallan traumatisoivuus onkin yksi nykykirjallisuuden keskeinen aihepiiri, jota kirjailijat hahmottelevat erilaisin kerronnallisin keinoin ja moninaisin lajiyhdistelmin. *Ruumis/huoneet* ja *Hävitys* tuovat lukijan eteen väkivallan kokemuksen laajentaen sen käsitteilyä yksilöllisestä yleiseksi, yhteiskunnalliseksi kysymykseksi.

Pohdin tässä artikkelissa väkivallan kokemusta ja sen traumatisoivuutta sekä trauman yhteiskunnallisia syntymekanismia Hastin ja Rauman teoksissa. Olen valinnut nämä teokset, koska ne ovat mielestäni kiinnostavia ja myös esteettisesti puhuttelevia tekstejä lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja väkivallan muistamiseen ja kertomiseen liittyvää problematiikasta. Teokset asettuvat osaksi traumakirjallisuuden jatkumoa, jossa tunnustuksellisuus ja henkilökohtaisuus alkoivat korostua uudella tavalla 1960–1970-luvulta lähtien. Traumakirjallisuutta on toki aina ollut olemassa, mutta sen kehittyminen omaksi lajikseen on yhteydessä traumateorian uuteen

nousuun tutkimuksen kentälle 1990-luvulta lähtien (ks. Whitehead 2004, 3) sekä kulttuurisen trauman käsitteen ilmaantumiseen (Alexander 2004). Kii-tetyt teokset asettuvat osaksi myös nykyistä traumapuheen täyttämää kulttuuria, jossa traumaattisia muistoja jaetaan ja kierrätetään laajasti eri yleisöille. Rauman romaani voitti sekä Finlandia-palkinnon että Euroopan Unionin kirjallisuuspalkinnon kunniamaininnan. Hastin teos voitti *Helsingin Sanomien* kirjallisuuspalkinnon.

Lähestyn tutkimuskohteitani traumakirjallisuutena, joka rakentaa todistusta väkivallan rikoksista, joista kehtään ei koskaan tuomittu. Tarve todistaa muistuttaa holokaustikirjallisuuden todistamisen perinteestä, jossa henkilökohtaiseen muistamiseen perustuen kerrotaan omista, todellisista kokemuksista (Whitehead 2004, 43). Kysyn, miten traumatisoivaa väkivaltaa käsitellään näissä kahdessa teoksessa ja miten traumatisoivan väkivallan käsitteily avaa julkisen ja yksityisen välistä rajantekoa ja mahdollistaa sen pohtimisen, minkälaiset väkivallan muodot tunnistetaan tai jäävät tunnistamatta yhteiskunnassa. Trauman yhteiskunnallisen merkittävyyden ohella noston esiin Hastin ja Rauman teokset niiden estetiikan kannalta: miten juuri kirjallisuuden kieli ja kerronta mahdollistavat

trauman käsittelyn ja käsitteellistämisen? Rauman teos on määritelty ja otettu vastaan romaanina, Hastin teosta on arvioissa luokiteltu esseetä ja proosaa yhdisteleväksi hybridiksi, jossa henkilökohtainen kokemus yhdistyy yhteiskunnalliseen ja filosofiseen aineistoon. Molemmat tekijät ovat julkisuudessa liittäneet teoksensa omakohtaisiin lapsuuden ja nuoruuden kokemuksiinsa (ks. esim. Gustafsson 2022; Rauma 2022) ja rakentaneet näin teoksilleen tulkintakehystä.

Monet traumaattiset tilanteet, väkivalta ja laiminlyönti liittyvät epäoikeudenmukaisuuteen, ja myös se, miten trauma ymmärretään, on poliittinen kysymys (Bond & Craps 2020). Traumaattisten tapahtumien ja kokemusten käsittely on yksilölle vaikeiden asioiden työstämistä ja itseymmärryksen lisäämistä ja sellaisenaan olennaisen tärkeää. Trauma ilmionä ei kuitenkaan palaudu ainoastaan yksilölliseen kokemuksemaailmaan, ”yksityisasiaksi”, ja trauman taustalla vaikuttavatkin usein rakenteelliset ongelmat ja epäoikeudenmukaisuus. Kriittinen traumatutkimus (*critical trauma studies*) kysyykin, miksi jotkut tapahtumat ymmärretään traumaattisiksi ja joitain toisia ei (Wertheimer & Casper 2016, 3). Maurice Stevensin (2016, 26–27) mukaan trauma ei merkitse vain yksilöllistä kyvyttömyyttä kertoa

vaikeista asioista, vaan se on merkki ympäröivän maailman epäonnistumisesta traumaattisen tapahtuman käsittelyssä. Kriittisen traumatutkimuksen ohella liitän tutkimukseni feministisen traumatutkimuksen keskusteluihin. Feministinen traumatutkimus on vaikuttanut trauman käsittämiseen osana kulttuurisia valtasuhteita, jolloin on mahdollista sijoittaa yksilöllinen trauma laajempiin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin. Se kiinnittää huomiota väkivallan kokemukseen, erilaisiin valta-asetelmiin ja purkaa kriittisesti oletuksia kaikille yhteisistä kokemuksista. Se korostaa, ettei traumaa voi erottaa sosiaalisista ja poliittisista konteksteista. (Herman 1992/2002; Brown 1995; Griffiths 2018, 181.) Laura S. Brownin (1995) mukaan juuri ”yksityisen” ja siksi puhumattoman alueelle sijoittuva arkinen ja toistuva väkivalta ja ennen kaikkea sen jälkivaikutukset jäävät usein tunnistamatta ja näkymättömiin. Tällaista arjessa vaikuttavaa, näkymätöntä väkivaltaa kutsun *hitaaksi väkivallaksi*. Käsite tulee Rob Nixonilta (2011), joka kuvaa sillä ympäristötuhojen pitkäaikaisia ja piileviä vaikutuksia. Käsitettä ei voi suoraan siirtää kuvaamaan toisenlaista väkivaltaa, vaan se toimii ennemminkin inspiraation lähteenä siinä, miten teoksissa kuvataan väkivallan shokeeraavuuden sijaan rakenteellista väkivaltaa ja arkisen ja vai-

keasti havaittavan väkivallan vaikutuksia elämään.

On tärkeää painottaa traumakuvausten sosiaalista ja historiallista tuotantoa ja vastaanottoa, ei vain esteettistä muotoa ja sitä miten sen oletetaan vaikuttavan lukijaan (Bond & Craps 2020, 116). Kaunokirjallinen teos on sekä esteettisesti sommiteltu kokonaisuus että osa ympäröivää kulttuuria. Kiinnitänkin tässä artikkelissa huomiota sekä teosten kielellisiin ja kerronnallisiin strategioihin, kuten intertekstuaalisuuteen ja metaforiin, että lapsiin kohdistuvan väkivallan historiallis-yhteiskunnalliseen kontekstointiin.¹ Trauman määritelmiin ja merkityksiin kirjallisuudessa ovat sidoksissa myös muutokset kulttuurissa ja yhteiskunnassa, joten aloitan pohtimalla traumakulttuuria, josta nykyajan lukijat, kokijat ja kuluttajat ovat monin tavoin osallisia.

Trauman kokijat, lukijat ja kuluttajat

Nykytutkimus nostaa esiin trauman merkityksen monissa erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa, kuten lasten kaltoinkohtelun ja seksuaalisen väkivallan kohdalla tai seurauksena erilaisista poliittisista ideologioista, kolonisaatiosta, perheväkivallasta ja köyhyydestä (ks. esim. Herman 1992/2002; Vickroy 2002; Van der Kolk 2017). Psykologian

ja psykiatrian diagnostiset termit ovat arkipäiväistyneet myös mediassa, taiteessa ja tutkimuksessa, ja diagnooseista on tullut keino määrittää omaa ja toisten käyttäytymistä (Brinkmann 2016; Jäntti ym. 2019; Kinnunen 2020, 99). Lääketieteelliset selitysmallit vaikuttavat ihmisen elämään, ruumiiseen ja siihen miten hän ymmärtää itsensä (Ahlebeck & Oinas 2012, 158). Traumasta on tullut diagnosoitavia laajempi käsite, joka on noussut esiin myös kirjallisuutta koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa (ks. Sarasti 2023; Sehgal 2021). Trauman vaikutus eri elämänalueita hallokavana ilmiönä on niin voimakas, että on alettu puhua erityisestä traumakulttuurista (ks. esim. Kaplan 2005; Luckhurst 2008; Jytilä 2022).

Traumasta on tuotettu valtavasti tietoa eri aloilla: alat psykiatriasta oikeustieteeseen, historiaan, sosiologiaan ja kirjallisuustieteeseen ovat määritelleet ja kiistelleet käsitteen sisällöistä ja käyttöyhteyksistä. Traumatutkimuksessa kyseenalaistetaan trauman kapeita määritelmiä ja kiinnitetään huomiota siihen, miten ne ovat kytköksissä tiettyihin puhetapoihin ja valta-asemiin, jotka eivät ole neutraaleja tai historiattomia. Toisaalta traumapuheen laajeneminen koskemaan melkein mitä tahansa kärsimystä herättää myös kysymyksiä käsitteen selitysvuorosta (ks. myös Jytilä

2020, 93). Traumasta tietoa tuottavat tahot osallistuvat omalta osaltaan traumakulttuurin luomiseen, ja toisten kokemuksista esitettyyn tietoon liittyy aina valta-asetelmia.

Traumojen käsittelemisen tavat eivät ole irrallaan kirjojen tekijöiden ja niiden lukijoiden konteksteista, vaan tutkimuksessa pohditaan sitä, kuka voi esittää toisten kokemuksista ja millä keinoin. Olennainen kysymys onkin, miksi tutkijoiden, lukijoiden tai katsojien on tärkeää tietää traumasta ja kuka tietoa tuottaa. On oltava tietoinen siitä, että kaikki tieto tulee jostain, kaikki tieto on tuotettu joistain sosiaalisista ja kulttuurisista lähtökohdista (Ronkainen 2022, 51–54). Traumatutkimus muodostaa kuitenkin tiedonintressille haasteen, sillä traumaan kuuluu olennaisesti vaikeus kertoa tai välttämättä edes tunnistaa traumaattisia kokemuksia. Traumalle on myös ominaista häpeä, välttely ja vetäytyminen traumasta muistuttavista tilanteista, ja siinä mielessä kulttuurinen tiedontuotanto aiheesta voi olla haastavaa. Kulttuurisen trauman käsitteellä viitataan ennen kaikkea kollektiivisiin identiteetteihin, jotka rakentuvat ja joita voidaan ylläpitää erilaisten kulttuuristen traumaväitteiden varassa (Alexander 2004, 10–11).

Ymmärrän kirjallisuudentutkija Roger Luckhurstin tavoin traumassa

kohtaavan erilaisia poliittisia, taloudellisia, kulttuurisia, psykologisia tai ekologisia elementtejä (Luckhurst 2008, 14–15), jotka eivät sulje pois toisiaan. Traumaattisen muistin ymmärtäminen tällaisena verkkomaisena solmukohtana ja ”sotkeutuvana objektina” mahdollistaa sen hahmottamisen, kuinka traumassa risteää eri tilanteissa erilaisia puolia ja kuinka trauma ilmiönä ei palaudu ainoastaan yksilölliseen kokemusmaailmaan, ”yksityisasiaksi”. Myös feministipsykiatri Judith Hermanin ajatukset trauman käsitteestä ja sen historiasta suhteessa sosiaalista oikeudenmukaisuutta vaativiin liikkeisiin ovat hyödyllisiä. Hermanin (1992/2022) mukaan traumatutkimus ilmaantuu julkiseen tietoisuuteen aina poliittisen liikehdinnän myötä. Esimerkiksi sotatrauman käsite tulee ymmärrettäväksi vain kontekstissa, joka haastaa ideologian miesten kunniakkaasta uhraamisesta sodalle. Seksuaalisen väkivallan ja perheväkivallan trauman tutkimus taas voi olla mahdollista vain sellaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa kyseenalaistetaan naisten ja lasten alistaminen. Toisin sanoen, traumatutkimus voi kehittyä vain, kun poliittinen liikehdintä on riittävän vahvaa, jotta sen on mahdollista sekä vastustaa vaikenemisen kulttuuria että legitimoida tutkijoiden ja potilaiden yhteenliittyminen. (Herman 1992/2002, 12.)²

Trauman taloudellinen ja poliittinen ulottuvuus tulevat esiin julkisessa mediatilassa, jossa trauma on tunteita herättävä ilmiö. Trauma sanana ja käsitteenä tuottaa äärimmäisiä mielikuvia, ja usein trauma yhdistetäänkin tunteiden lypsämiseen, shokkiin ja sensaatioon – traumatalouteen. Traumataloudessa trauma on valuuttaa: taloudelliset, poliittiset, kulttuuriset ja diskursiiviset rakenteet ohjaavat, mahdollistavat ja instituionalisoivat tiettyjä trauman representatioita (Tomsky 2011, 53). Traumaattisia muistoja kierrätetään ja niistä tulee pääomaa, jota arvotetaan yhä uudelleen kysynnän ja tarjonnan lakien mukaan (mt., 58). Trauma nähdään kapitalistisen tuotantotalouden yhtenä keskeisenä elementtinä: trauma on hyvää bisnestä (ks. Bond & Craps 2020, 3).

Keskeistä traumataloudessa on tunteiden kierrättäminen ja lukevan, katsovan ja kuuntelevan yleisön tunteisiin vetoaminen. Ravisuttavat aihepiirit ruokkivat sensaatioita ja viihteellistymistä. Traumataloudessa juuri koettelemukset ja kärsimykset, ”vaikea elämä” muodostavat herkullisen mahdollisuuden muutostarinalle. Tällaisessa traumataloudessa väkivallasta saataan kertoa niin, etteivät sen haavoittavuus ja yksilölliset seuraukset koskaan pääse esiin ja tule tunnustetuiksi. Päinvastoin kilpailu kokemusten näkyvyy-

destä vain lisää vastakkainasettelua.

Suomalaisessa yhteiskunnassa sukupuolineutraali ja väkivaltaa yksilöllistävä perinne on ollut vahva. Väkivallan yleisyydestä huolimatta tutkimus ja yhteiskunnallinen keskustelu siitä on ollut hämmästyttävän vähäistä. (Ronkainen & Näre 2016, 23–25.) Suomessa sotien jälkeinen kehitys on osaltaan vaikuttanut itse pärjäämisen ja riippumattomuuden eetokseen. Välttämällä väkivaltaisiin suhteisiin, perheisiin tai seksuaalisen häirinnän epäilyihin puuttumista ja korostetaan omaa toimijuutta, omaa vastuuta ja kyvykkyyttä. (Mt., 12.) Väkivallan traumatisoivuus on mielen-terveyteen ja sitä kautta laajasti elämän mahdollisuuksiin vaikuttava tekijä, jonka moninaiset vaikutukset jäävät helposti täysin näkymättömiin. Traumatausta työntää ihmisiä yhteiskunnan marginaaliin ja vaikuttaa monien mielen-terveysongelmien syntymiseen.

Nyky-yhteiskunnassa korostuu yhä enemmän yksilön vastuu omasta hyvinvoinnista, ei niinkään yhteiskunnallinen keskustelu haavoittuvuudesta ja traumoja aiheuttavista tekijöistä ja olosuhteista. Suvi Ronkainen ja Sari Näre (2016, 9) puhuvatkin postmodernista ankaruudesta ja armottomuudesta, mikä näkyy suhtautumisessamme ruumiilliseen ja mentaaliseen haavoittuvuuteen. Armottomuus on intimitisoituneen kulu-

tuskulttuurin piirre, joka kutsuu paljastamaan intiimiyden, mutta sysää samalla vastuun paljastamisesta, rajojen vetämisestä, kyvystä suojata itseään yksilöille itselleen. Myös sotien aiheuttamia traumoja on väheksytty. Miesten mielen särkyminen sodassa ymmärrettiin pitkään omaksi syyksi, ja sotakokemusten traumatisoivuus häivyttiin uhriuden ja sankariuden kansallisella retoriikalla (Kivimäki 2013).

Väkivallan kokijalla ei ole ollut sosiaalista tilaa eikä käsitteistöä puhua kokemuksistaan, mutta muutokset väkivalta-tutkimuksessa ja väkivallan hahmottamisessa ovat mahdollistaneet väkivallan näkyväksi tekemisen, uudet ymmärryksen tavat ja käsitteellistykset (Ronkainen 2022, 65–67). Myös traumatietoisuus on lisääntynyt Suomessa, mikä on tarkoittanut traumojen vaikutusmekanismien ymmärtämistä, turvattomien rakenteiden haastamista ja traumainformoidun työotteen kehittämistä koulutuksessa, työelämässä ja terveydenhuollossa (ks. esim. Kuvajainen & Sarvela 2021; Maanmieli & Sarvela 2022). Terapeutista ja poliittista diskurssia ei olekaan välttämätöntä nähdä toisilleen vastakkaisina (Kaplan 2005, 15–16), vaan traumatutkimus keskustelee valtaan, hyvinvointiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin keskitettyjen tutkimussuuntien kanssa. Uudessa poliittisessa mielen-terveystietoisuu-

nessa mielen-terveyden yksilöpsykologisen hoidon ei nähdä sulkevan pois pyrkimyksiä yhteiskunnalliseen muutokseen vaan pikemminkin edesauttavan niitä (Rikala 2021, 149). Sekä yksilöillä että yhteiskunnalla on tarve pohtia mielen-terveysongelmia ja sitä, mitä on mahdollista kokea ilman että leimataan hulluksi (Kinnunen 2020, 10).

Traumojen yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa käsittelyssä näkyy jännite traumoista ammentavan uusliberalistisen juonteen sekä uuden yhteiskunnallisen mielen-terveystyön ja traumatietoisuuden välillä. Kun traumaa tarkastellaan ”sotkeutuvana objektina”, sen voidaan käsittää rakentuvan erilaisten kulttuuristen, yhteiskunnallisten, taloudellisten ja julkisuutta säätelevien ehtojen mukaan. Tällöin traumaa ei tutkita vain kokemuksena vaan trauma itsessään näyttäytyy ”kulttuurisena objektina” (Stevens 2016), jonka toimintamekanismeja voidaan tutkia kriittisesti, ilman että ”kokemus” otetaan itsestäänselvyytensä. Yhteiskunnallisessa ja kulttuurintutkimuksessa korostetaan, että väkivalta on ruumiin ja mielen integriteetin loukkaamista, ja kokijuiden lähtökohta tutkimuksessa avaa tietä haavoittuvuuden tunnistamiselle ja ymmärtämiselle (Ronkainen & Näre 2016, 8, 13). Kirjallisuudentutkimus lisää tähän kielellisen sommittelun mahdollisuudet kokemus-

ten rakentamiseen esimerkiksi metaforien ja intertekstuaalisuuden avulla ja sen tutkimisen, miten eri keinoin kokemuksia tuotetaan suhteessa toisiin teksteihin ja maailmaan. Seuraavaksi tarkastelen Hastin ja Rauman teoksia, jotka valottavat traumaattisen muistin käsittelyn mahdollisuuksia kirjallisuudessa.

Ruumis/huoneet: Haavoittuvuus elämän perustana

Esimerkkinä trauman kriittisestä ja yhteiskunnallisesta ulottuvuudesta ja trauman ymmärtämisestä osana laajempia väkivallan rakenteita ja epäoikeudenmukaisuutta otan esiin Susanna Hastin tuoreen teoksen *Ruumis/huoneet* (2022). Teoksessa traumaattinen muisti koskee lapsen kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa, joka alkaa vaatia huomiota jo aikuisiksi kasvaneen kertojan elämässä. Ongelmana on se, kuinka ja millä sanoilla on mahdollista sanoittaa menneisyyden epäselviä, hajanaisiksi jääviä aisti- ja tunnekokemuksia. Trauma haastaa muistin toimintaa, mikä voi kirjallisuudessa näkyä esimerkiksi henkilöiden yhtenäisyyden ja ajallisuuden pirstaloitumisena (ks. Whitehead 2004, 83–84).

Muisti on sumea ja sotkuinen vyyhti, johon teoksen kertoja hakee selvyyttä toimimalla rikostutkijana. Keskeisin tarve on löytää todistaja näkymättömäl-

le, vaikeasti tunnistettavalle väkivallalle. Rikostutkija on aktiivinen toimija ja rikosten ratkaisija, joka on riittävän etäällä kipeistä kokemuksista. Minäkertoja rikostutkijana on jakaantunut kokijaan ja kokemusten todistajaan: ”Subjekti ja objekti samassa ruumiissa” (*R/h*, 23). Mallin hän on saanut lukuisista elokuvista ja sarjoista, joihin omaa traumaattista muistiaan ja sen toimintaa vertaa. Hän hakee todistusaineistoa seksuaalisesta väkivallasta. Sitä ei kuitenkaan löydy eikä rikostarinan juoni tunnu sopivan hänen kokemuksiinsa:

Tapahtuu rikoksia, mutta poliisille ei ilmoiteta. Rikostutkijaa ei kutsuta paikalle. Rikospaikkaa ei tutkita eikä eristetä. Fyysisiä todisteita ei kerätä tai analysoida laboratoriossa. Todisteiden saastumattomuutta ei varmisteta. Rikospaikkaa ei valvota tai valokuvata. Tutkinnan kulkua ei dokumentoida. Epäiltyjä ei nimitä eikä pidätetä. Ruumiin vammoja ei tutkita. Vahinkoja ei selvitetä. Mielentilatutkimuksia ei tehdä. Rikospaikkaa ei rekonstruoida. Epäiltyjä ei profiloida. Silminnäkijöiltä ei kerätä lausuntoja. Perheenjäseniä ei haastatella. Uhria ei kuulla tai auteta. Mitään arkistoa tapahtumista ei ole. (*R/h*, 22.)

Tutkinta ilman todisteita on lähes mahdotonta. Lähteinään väkivallan kokemusta muokkaavat kulttuurituotteet, kuten *Mindhunter* ja *Twin Peaks*³, sekä

yhteiskunnallinen, akateeminen ja mytologinen keskustelu väkivallasta ja naiseen kohdistuvasta väkivallasta *Ruumis/huoneet*-teoksen kertoja lähtee tavoittelemaan totuutta. Todistusaineiston kerääminen jää väkivallan kokijoiden omalle vastuulle. Sitä varten tarvitaan kyky kertoa usein hahmottomiksi jäävistä kokemuksista ja todistaja, rikostutkija, johon voi luottaa ja jota myös puhutellaan: ”Nuoren tytön tuhoutuminen jatkuu jälkkitilassa, ja jälkkitilasta tulee omanlaisensa väkivallan arkisto. – – Kiitos kun huomasit, että todisteet ovat levinneet pitkin vuosia ja tapahtumapaikkoja.” (*R/h*, 54.)

Sukupuolitettua väkivaltaa kuvataan nykykirjallisuudessa paljon, ja kuvastot voivat toistaa mutta myös kyseenalaistaa vallitsevia käsityksiä (Thompson & Gunne 2010, 8–11; Karkulehto & Rossi 2017, 13). Hastin teos ei kuvaa väkivallan tekoja vaan niiden tuhoisaa ja pitkäaikaista vaikutusta kokemusmaailmaan ja sitä, miten ne jäävät elämään mielikuvissa, tunteissa, teoissa ja ruumiissa. Kyse ei ole vain teoista vaan myös niiden hitaista, näkymättömistä vaikutuksista, joita ei häpeän vuoksi voida käsitellä. Trauma rikkoo lineaarisen kertomuksen, identiteetin mahdollisuuden: ”Edistyksellinen aika romahtaa ja traumaattisen muistin arkisto on auki joka suuntaan.” (*R/h*, 67.)

Kertojan itselleen asettama tehtävä muistaa on vaikea, mutta vaihtoehtoja ei enää ole: ”Olen tutkinut väkivaltaa ennenkin, mutta omaan ruumiiseeni kohdistuvia rikoksia en ole halunnut kaivella. Olen kieltänyt, halunnut muistaa, halunnut unohtaa, halunnut todistajan, halunnut kertoa, halunnut olla kertomatta, mutta tässä me nyt olemme.” (R/h, 25.)

Trauma kuvautuu teoksessa valtavaksi ristiriidaksi ja taisteluksi muistista ja sen oikeutuksesta. Ei ole vertaistukea, ei tapauskertomuksia, ei selviytymistarinoita, sillä kuten kirjoittaja toteaa, kukaan ei halua tietää. Kuten trauman politiikkaa tutkinut Jenny Edkins (2003) toteaa, traumaista usein haluttaisiin puhua, mutta ihmiset eivät suostu kuuntelemaan, koska tapahtumat ovat liian kauheita, ”mahdottomia kuvitella”. Se, mistä ei voida puhua, voi toimia myös teko-syynä sille, ettei asioita tarvitse käsitellä (Edkins 2003, 2, 5), mikä liittyy olennaisesti olemassa olevien rakenteellisten valta-asemien pönkittämiseen. Kieli on poliittista: jotta sanomaton voitaisiin ilmaista, sosiaalisella yhteisöllä pitäisi olla yhteinen, jaettava oleva kieli. Traumaattisen tapahtuman, kuten sodan tai seksuaalisen väkivallan kohdalla kuitenkin yhteisö, jonka pitäisi taata turva ja jatkuvuus on pettänyt ja sosiaalinen yhteisö itse on ollut osallinen väkivaltaan. (Edkins 2003, 2–9.)

Naiskirjailijat ovat jo pitkään nostaneet esiin yksityisinä pidettyjä aiheita ja pyrkineet purkamaan tiukkaa ja historiallisesti sukupuolitettua yksityisen ja julkisen alueen välistä erottelua. Yksityisinä pidettyjen asioiden julkiseksi tekeminen ei kuitenkaan itsessään takaa muutosta, sillä julkisen ja yksityisen välisten rajojen hämärtyminen voi olla arvaamatonta eikä aikuiskeskeinen kulttuuri tunnista lasten kokemuksia tai tarpeita (Näre 2005, 21–22, 99–107). #Metoon jälkimainingeissa on vaikea hahmottaa yhteiskunnallisen muutoksen voimaa ja suuntaa. #Metoon on todettu nostavan esiin erityisesti valkoisten keskiluokkaisten naisten kokemuksia, vaikka väkivallan vastustus on ollut jo vuosikymmeniä feministisen liikkeen ytimessä. ”Tunnustamisen pakosta” huolimatta kaikki eivät myöskään pysty tai tahdo kertoa kokemuksistaan esimerkiksi tilanteessa, jossa oma turvallisuus tai hyvinvointi on uhattuna. (Koivunen, Kyrölä & Ryberg 2018, 2–3.) Vaatimus henkilökohtaisen julkiseksi tekemisestä annetuissa puitteissa voikin johtaa yksinäjämiseen ja haavoittuvuuden lisääntymiseen (Honkasalo 2017, 24). *Ruumis/huoneet*-teoksen kertojan lapsuuden kokemus ei sovi tapaan, jolla raiskauksia käsitellään julkisuudessa lapsiin kohdistuva väkivalta sivuuttaen: ”Päinvastoin, mitä enemmän seksuaalisesta väkival-

lasta puhuttiin, sitä mahdottomammaksi oma kokemukseni tuli.” (R/h, 95.) Sari Irni ja Katariina Kyrölä (2017, 4) pohjivat suhteessa #metoo-kampanjaan, voiko oman haavoittuvuuden jakaminen toimia itsestä huolehtimisena. Näin voi käydä, mikäli kollektiivinen ääni todella toimii turvaverkkona ja pakottaa näkemään väkivallan rakenteellisena ongelmana. Toisaalta julkisen jakamisen vaatimus lisää paineita ja tuottaa osattomuuden kokemusta niille, jotka ovat jo valmiiksi heikossa asemassa.

Sukupuoli vaikuttaa siihen, miten kokemusta selitetään, millaisia tekoja omalla loukkaantumisen kokemuksella oikeutetaan ja miten kokemus torjutaan tai miten sitä käsitellään (Ronkainen & Näre 2016, 14). Sukupuoli on osa väkivallan rakennetta, väkivaltaan liitettyjä merkityksiä, asenteita ja selitystapoja. Sukupuolen elämisessä näkyvät erilaiset institutionalisoidut toimintatavat ja historiallisesti ja kulttuurisesti muodostuneet käytännöt. (Mt., 21–22.) Kertojan mukaan ”nainen on toistaiseksi ainoa tunnusmerkki, joka kuvaa kokemustani tässä ruumiissa silloinkin, kun en tunne olevani nainen, en näytä naiselta, ja kun en tiedä mitä nainen tarkoittaa” (R/h, 76).

Lapsiin ja nuoriin naisiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta on viihteen keskeisiä aiheita, ja Hast pitää ko-

ko ajan mukana kärsimykseen liittyvän kulutuksen ja sen viihdearvon: ”Toisen tragedian seuraaminen sivusta on kiehtovaa.” (R/h, 51.) Seksuaalisesta väkivallasta kertominen ilman syyllisyyden tunnetta on mahdotonta, niin ristiriitaisia ovat naisia kohtaan ajan myötä muovautuneet viattomuuden, passiivisuuden ja täydellisen uhriuden oletukset: ”En voi liikkua ulos maailmasta, jossa minut on tehty satoja vuosia sitten.” (R/h, 100.) Ongelmaksi muodostuu todistusaineiston täydellinen puuttuminen ja väkivaltaisten muistojen häilyvyys. Haavoiteuksi tulemiselle, väkivallalle ja traumaalille on tyypillistä hallinnan menettäminen tapaamme olla, näkyä ja tulla tunnistetuksi (Ronkainen & Näre 2016, 13). Kirjoittaja kertoo yrityksistä lähestyä traumaattisia kokemuksia erilaisilla minuuden kertomisen strategioilla: ”Yrittin kyllä kirjoittaa tämän toisella tavalla. Kirjoitin aivan kaiken. En suojellut itseäni mitenkään.” (R/h, 23.) Nyt hän kokeilee, miten tapahtumista voi kertoa: ”Olinko minä tehnyt valintoja, joista löydetään ensinnäkin ’minä’, ja toiseksi päätöksiä tekevä subjekti, itsenäinen toimija? Vai pitäisikö minunkin siirtyä suosiolla kirjoittamaan sinusta?” (R/h, 57.) Hastin teoksen päähenkilö ei ole rikosetä eikä uhri vaan ”päähenkilö olen minä löystyttämässä narua, jolla minut on sidottu” (R/h, 138–139).

Metaforat voivat avata lukittuja merkityksiä kivun kokemukselle ja niiden avulla voi löytää sanoja oman kokemuksen kuvaamiseen. Kaunokirjallisuus voi tarjota uusia metaforia kielentää kipua ja jakaa se toisten kanssa. (Ovaska 2020, 96–97.) Teoksen nimi *Ruumis/huoneet* voidaan ymmärtää monin tavoin kirjaimellisesti tai metaforisesti. Yhtäältä se viittaa huoneisiin, joista on epäselviä mielikuvia, mutta joista puuttuvat kokemukset, muisti ja tietoisuus. Kulttuurisissa representaatioissa raiskatut naiset yleensä tapetaan ja heistä tulee ruumiita. Teoksen nimi viittaa myös vanhaan rikoslakiin, jossa toisen huoneeseen tunkeutuminen on rangaistava teko. Traumaattinen muisti tuottaa välähdyksiä, mielikuvia, metaforia, jotka eivät sellaisenaan voi tavoittaa kokemusta: ”On vain ontuvia vertauskuvia: kuristusote kurkulla, lapsi juoksemassa auton alle, tungoksen paine keholla, horjahdus korkealla, ääniä takanani pimeällä metsätiellä, ja sitten pudotus.” (R/h, 187.) Unet, metaforat ja päiväkirjamerkinnot johdattavat kirjoittajan kuitenkin traumaattisen muistin äärelle, ja ne ovatkin terapeutin kirjoittamisen keskeisiä aineksia (ks. esim. Ihanus 2022). Ensimmäinen askel on tehdä kirjoittamisesta turvallinen tila, jossa uskaltaa vaeltaa ja tutkia: ”Kirja on paikka. Sivut on huone. Täällä olen turvassa.” (R/h, 14.)

Hastin teos on traumatietoista proosaa, jossa viitataan suoraan trauman käsitteeseen ja traumatutkijoihin, joihin nojataan traumaattisen muistin toiminnan selittämisessä. *Ruumis/huoneet* koostuu omaelämäkerrallisesta aineksesta ja yhdistää terapeutin kirjoittamisen esseistiseen, pohdiskelevaan tyyliin. Kertoja pohtii traumaattista muistia suhteessa muihin teksteihin, kaunokirjallisuuteen, eri alojen tutkimuksiin ja itämaiseen mytologiaan. Kun hän etsii todistusaineistoa kokemuksilleen, hän nimeää teoksia, kuten Maya Angeloun *I know why the caged bird sings* (1969), Maggie Nelsonin *The Argonauts* (2015, suom. *Argonautit*, 2018) ja Édouard Louisin *Histoire de la violence* (2016, suom. *Väkivallan historia*, 2020). Toisiin teksteihin viittaaminen rakentaa tehokkaasti siltoja yksityisenä pidetyn kokemuksen ja kulttuuristen selitysmallien ja kategorioiden välille: ”Keräsin toisten naisten tarinoita oman muistini palaset.” (R/h, 255.) Hast on itse nostanut esiin kysymyksen trauman kirjoittamisen lajista ja määritellyt tekstinsä *autoteoreettiseksi* (ks. Laari 2022) erotuksena fiktiivisyyttä jo nimessään korostavasta autofiktiosta. Autoteoria on feministisistä lähtökohdista kehkeytynyt kirjoittamisen strategia, joka yhdistää omaelämäkerrallisuutta tieteelliseen ja taiteelliseen ilmaisuun

(ks. Fournier 2022). Trauman käsitte-
lyn myötä kirjoittaja ei kuitenkaan koe
varmuutta eikä toipumisen lopullisuutta,
jossa tarinan kaari sulkeutuisi, vaan
hän on:

– – kynnyksellä joka levenee niin suu-
reksi, että mahdun elämään epä tietoi-
suuden huomassa. – – Valun kaikista
kategorioista ulos, väleihin, kuun kier-
toon, lihaan joka kasvaa jälleen raken-
netun luurangon ympärille. Kaikki on
hetkellistä ja juuri siksi kaunista. Ehkä
olen kesyttänyt muistini, tehnyt siitä
lempeämmän.” (R/h, 266–267.)

Traumasta kasvaa näin elämän potenti-
aali ja haavoittuvuudesta elämän perus-
ta. Kynnys on välitila, joka mahdollis-
taa koko kehon ja kognition läpi käyvän
muodonmuutoksen.

Hävitys ja hitaan väkivallan kehät

Myös Iida Rauman romaanissa *Hävitys*
totuus ja totuuden paljastaminen ovat
kerronnan keskeistä, eteenpäin vievää
voimaa. Siinä käsitellään yritystä tehdä
näkyväksi kouluväkivaltaa ja lasten ko-
kemusten häivyttämistä yhteiskunnal-
lisessa, akateemisessa ja pedagogisessa
kulttuurissa.

Romaanin päähenkilö A kärsii kroo-
nisesta unettomuudesta ja kivuista ja
juoksee pakkomielleisesti ympäri koti-

kaupunkiaan Turku. Hän on törmän-
nyt yöjuoksullaan tutunolaiseen nai-
seen, ”jonka unohtaminen olisi absur-
dia” (H, 19). Kyseessä on Ira, joka on
kirjailija ja ”päivälleen saman ikäinen
kuin hän” (H, 21–22). Kohtaaminen on
”kuin olisi nähnyt aaveen” (H, 19). A:n
suhde häilyvään ja koko ajan oudosti län-
nä olevaan Iraan muodostuu pakkomielle-
teiseksi. Koko romaanin ajan A jahtaa
Iraa eli omia menneisyyden kokemuksi-
aan kouluväkivallasta. Rauman teos on
A:n tilitystä, joka etenee hengästyttä-
vään tahtiin ilman suvantokohtia muis-
tuttaen traumaan liittyvästä jatkuvasta
varuillaanolosta ja fysiologisesta ylivi-
reystilasta (ks. esim. Van der Kolk 2017).
Tämä näkyy pilkkujatkumoina ja pitki-
nä, ryöppyävinä tajunnanvirtamaisina
virkkeinä, joissa kuvataan esimerkiksi
Turun historiaa tai edetään juoksuaske-
lin läpi pimeän kaupungin ihmisten, ra-
kennusten, myyttien tai modernin lääke-
tieteen epäinhimillisyyksien historian.
Menneisyys ja nykyisyys läpäisevät toi-
sensa ja A:n mukaan historia onkin ”kat-
konaista, mieletöntä nykivää liikettä” ja
”aika-avaruudellista räpiköintiä”. Ajan
kulusta todistaa vain hänen ”kipeä, hi-
taasti palautuva kehonsa” (H, 103).

Hastin kertojalle Tšetšenian sodan
tutkiminen on tarjonnut mahdollisuu-
den tutkia historian hirmutekoja, ja
myös Rauman teoksessa määräraikaisena

historianopettajana toimiva A toivoo, et-
tä poliittisen historian opiskelu olisi aut-
tanut häntä ”ymmärtämään paremmin
elämäänsä. Tai paremminkin: saamaan
edes kerran oikeutta” (H, 86). Kuten
Hastin minäkertoja, A kehittyy taitavak-
si tiedonhakijaksi, joka tekee kaikkensa
löytääkseen Iran ja joutuu kasvatusten
omien muistojensa kanssa. A lukee Iran
kirjoittamaa romaania kouluväkivalta-
kuvauksena, jossa tämä ”kaarteli kuin
näkyvätöntä vihollista, välillä lähestyi,
välillä etääntyi, se oli piirittämistä ja pis-
timellä sohimista, äänetöntä kamppailua
pimeässä huoneessa, vihaa ja kuoleman-
kauhua, jotka tulvivat esiin joka ikisestä
näennäisesti viattomasta virkkeestä.”
(H, 97.) Ira on koko ajan lännä A:n elä-
mässä mielikuvina, muistoina ja kehol-
lisina aistimuksina. Ira vetää puoleensa
ja herättää fyysistä kuvotuksen tunnet-
ta. Trauman logiikan mukaan juuri Ira
on saattanut A:n häpeään ja A syyttää
tätä, vihaa tätä (H, 70). Viha kohdistuu
itseensä. Traumateoriassa puhutaan dis-
sosiatiivisesta kokemuksesta (esim. Van
der Kolk 2017; Herman 1992/2022), jos-
sa mielen eri osien, tunteiden, ajattelun,
muistin ja toiminnan välille syntyy kat-
koksia. Dissosiaatio toimii suojaimeka-
nismina liian tuskallisia ja kipeitä koke-
muksia vastaan. Kirjallisuudessa ilmiö-
tä voidaan kuvata kahdentumisen ja kak-
soisolennon avulla: A/Ira.

Hastin teoksesta puuttuvat suorat väkivallankuvaukset, joiden sijaan kuvataan niiden traumaattisia seurauksia. *Hävityksessä* sen sijaan mennään koko ajan kohti kohtausta, jossa koulun toinen oppilas Jenna kuristaa A:ta koulun pihalla ilman että kukaan puuttuu asiaan. A joutuu lopulta pyytämään anteeksi, ja tapahtuma näyttäytyy aikuisille lasten tasavertaisena nahisteluna. Rauman teoksessa nöyryytyksen paikana toimii julkinen tila, koulu; Hastilla puolestaan yksityisempi alue, hahmototmat ja hämäräksi jäävät tilat, joista puuttuvat kokonaan aikuiset. Julkisen ja yksityisen rajan purkaminen tai hämärtäminen haastaa väkivallan piilottamista yksityiseksi kokemukseksi. Molemmissa teoksissa väkivallan tekijöiden ja uhrin ikäero on pieni ja siksi ”teko ei ole niin paha”, kuten työterveyslääkäri Hastin teoksessa toteaa. *Hävityksessä* kyse on aikuisen ja lapsen, opettajan ja oppilaan valtasuhteesta, jonka toteutumista kuitenkin tukevat opettajan uskollisiksi apureiksi kuvatut uhrin ikäiset oppilaat. A:n muistoissa kaikuvat tragikoomisina Kaarinan musiikkiluokan yhteislaulut: ”Ahkerat ja siivot me aina olla tahdomme, nöyrät myös ja kuuliaisat... Tai: On koulussa opettaja mukava, ja kaverit on tiettenkin parhaita...” (H, 96.) Luokkakaverit vertautuvat A:n mielessä Ku Klux Klaniin. Pahin koulukiusaaja on kuitenkin

opettaja Anna-Maija.

A suhtautuukin kriittisesti ihmisen oletettua suvaitsevaisuutta ja ymmärrystä kohtaan: ”Pintapuolisen myötätunnon ja äänenlausutun auttamisen halun alla levittäytyvät sadismin ja torjunnan katvealueet, jokin ihmispsykyen räme, halu nujertaa nujerrettua, kiusata kiusattua.” (H, 119.) A muistuttaa, että pääsy ymmärrystä ja empatiaa kokeviin tunneyhteisöihin ei ole itsestään selvää kaikille. Myös tunteet voivat olla etuoikeus, ja toisten kärsimyksistä lukeminen voi vain vahvistaa lukijan omien tunteiden tärkeyttä ja ensisijaisuutta: ”[K]eskiluokkasen turvallista elämää viettäneel lukijal ei saa tulla vähä paha mieli tai jos tulee niin ainaski sen pitä olla semmosta ylentävää Romeo ja Julia tyyppistä paha mieltä – ” (H, 265). Tällöin traumaattisista kokemuksista kärsivistä tulee turvallisissa olosuhteissa eläneiden tunteiden kannattelijoina ja haavoittuneet jäävät edelleen tämän etuoikeutetun tunneyhteisön ulkopuolelle.

A on opiskellut Turun yliopistossa opettajaksi, ja keskiluokkaisten ja keskinkertaisten joukossa hän tuntee olevansa ”täysin vierasta lajia” (H, 64). Kesken kasvatustieteen luennon yllättäen paikalle saapunut Ira alkaa avautua pitkästi kouluväkivallasta ja siitä, kuinka hänet on yritetty hukuttaa:

Sitäki kantsii varmaan miettii iha rauhas ja avoimin mielin tääl luennol mut musta pääasia kummiski ois et täst kaikest puhuttais silleen rehellisesti ja suoraan, siis et mist se ryhmähengi syntyy ja niinku mihin hintaan me sitä halutaan luoda, ja ois must kans iha kiiva jos voitais määrillä vaiks joku raja et mis kohtaa se syntipukkitouhu ei sit oookkaan enää iha oookoo, esimerkiks ne juutalaiset, me ollaa varmaa kaikki tääl yhtä mieltä siit et niit oli aika paljo. (H, 70.)

Kukaan ei reagoi tilitykseen eikä A näe Iraa enää tämän jälkeen luennoilla. Iran syytös kohdistuu laajasti yhteiskunnan ja koulutuksen rakenteisiin, joissa ”erilaisuudesta” tulee selitys kouluväkivallalle eikä koko pedagoginen kulttuuri kykene tunnistamaan, saati vaikuttamaan siihen, että myöskään yliopisto ei ole traumatisoituneelle Iralle turvallinen ympäristö. Selkeitä tapahtumaketjuja on vaikea rakentaa, sillä kuuntelijoita ei ole. Lapsena A on yrittänyt kertoa väkivallasta aikuisille, jotka eivät näe, kuule eivätkä ymmärrä: ”Aikuisia varten oli rikosoikeus, A sanoi, lapsia varten puolivillainen selvittely apulaisrehtorin kansliassa, jossa ei etsitty syyllisiä” (H, 173).

Lasten ja nuorten haavoittamisen kokemuksista vaikeneminen on yhteiskunnallisesti tuotettua väkivallan neutralisointia, joka jättää jälkensä tunneperintöömme (Ronkainen & Näre 2016,

20).⁴ Traumaattisiin tapahtumiin liittyvä hiljaisuus on kuin yhteisesti sovittua vaitioloa, ei yksilön omaa kyvyttömyyttä puhua tapahtumista. Myös Rauman teos näyttää vaikuttavalla tavalla, kuinka lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan ei ole koskaan puututtu eikä lapsia ole nähty yhtä arvokkaina kuin aikuisia. Lapsiin kohdistuva väkivalta on näkymätöntä, hidadista väkivaltaa.

Hitaan väkivallan käsitettä on käytetty ympäristökatastrofien traumaattisen kokemisen viitekehityksessä (Nixon 2011) osoittamaan, kuinka väkivallan merkit ja muutokset ympäristössä tulevat usein näkyviin vasta vuosikymmenien viiveellä, kuten radioaktiivisessa säteilyssä ja sen aiheuttamissa tuhoissa. Hitaan väkivallan voi nähdä viittaavan myös väkivallan tunnistamattomuuteen osana arkea sekä traumaan salakavalana, käyttäytymiseen, ajatteluun, tunteisiin ja toimintaan vaikuttavana toimintamekanismina. Hitaan väkivallan ajatus sopii myös lapsia koskevaan, usein arkisena toistuvaan väkivaltaan, jota ei tutkita eikä oteta vakavasti, ja lopulta siitä muodostuu henkeä ja terveyttä uhkaava kehollinen tila: A ei pysty mahakivuiltaan syömään eikä nukkumaan, vaan häntä ajaa pakonomainen tarve selvittää epäoikeudenmukaisuus.

Hidas väkivalta tuottaa haavoittuvuutta, jonka syitä ja seurauksia on vai-

kea hahmottaa. Väkivallan ketjussa tunteet, haavoittuvuus, syyllisyys ja häpeä eivät pääty tekoon vaan jatkuvat sen jälkeenkin. Syyhyn keskittyminen estää näkemästä haavoittumisen seurauksia ja tekijöitä, jotka ylläpitävät haavoittuvuuden mahdollisuutta. (Ronkainen & Näre 2016, 13.) Kärsimys, kaoottiset tunteet ja ajatukset sekä menneisyyden jatkuva läsnäolo nykyisyydessä voivat vaikuttaa elämänmahdollisuuksiin huomattavasti. Haavoittuvuus ja alttiiksi asetuminen paikantuvat erityisiin olosuhteisiin, ja Rauman teoksessa juuri lapset ovat sijaiskärsijöitä, syntipukkeja, Charcot'n hysteerisiä oikuttelijoita tai ihmiskoe-eläimiä, joita ohjailaan kuin omaa tahtoa vailla olevia historian sätkynukkeja. A ajattelee ”kummallisia, upottavia maastoja, jotka aukenevat ulkopuolelle joutuneille, heille, jotka on sysätty pois meidän piiristämme, merkitty saastaksi tai valittu uhrattavaksi jumalille” (H, 254). Yhteiskunnissa tarkasti muistavat leimataan lapsellisiksi, hysteerisiksi ja hulluiksi, ja ”hulluksi” leimaantuminen onkin A:n mukaan yhteiskunnan langettama stigma niille, joiden ”käsitys todellisuudesta on sovittamattomassa ristiriidassa yhteisön käsitysten kanssa.” (H, 227–228). Rakenteet ja arki kietoutuvat yhteen.

Rauman romaani kuvaa väkivallan aiheuttamaa loputonta noidankehää laa-

jentaen sen koskemaan menneisyyden kanssa painivan A:n kotiseutua Turkua ja Kaarinaa ja koko ilmastomuutoksen uhkaamaa maapalloa. *Hävitys* näyttää väkivallan traumaattiset seuraukset yksilölle ja kehystää ne osaksi sitä maailmaa, jota elämme. Lika, kalseus, tynnyys ja kylmyys hallitsevat koko romaanin maailmaa, A:ta ja kaikkea hänen ympärillään:

A paleli ja haistoi kaatopaikan katkun, ellei se ollut hänen oma pesemätön kehonsa. (H, 99.)

Koko planeetta vajosi mutaan ja lohkeili ja kärsi vesivahingoista – Toriparkkityömaa näytti puhjenneelta paiseelta, jonka alta oli paljastunut rosoinen, märkivä sisus... (H, 51–52.)

– ikään kuin sama menetettyjen mahdollisuuksien happosade olisi syövyttänyt niin rakennuksia kuin häntä. (H, 57.)

Tuhotut, liatut ja hävitetyt elinympäristöt ovat kuin märkivä avohaava. Homehtuvasta koulusta loppuu happi, mutta A:n kuvotus ja oksetuksentunne koskee myös eläinten ja luonnon kaltoinkohtelua ja tuhoa. Traumaattinen muisti rakentuu verkostoissa ja kohtaamisissa, joissa toimijat eivät ole vain inhimillisiä, kuten juuri ympäristökatastrofien kohdalla. Turun ja maailman tuhoutumisen eivät ole vain metaforia oman psyyken hajoamiselle, vaan ne laajentavat kä-

sitystä omasta kokemuksesta osana maailmaa. Sekä Hastin että Rauman teoksissa väkivallan kokijoiden traumaattisen muistin kuvauksia luonnehtiikin relationaalisuus: olemme osa laajempaa verkostoa, jossa oma kokemus on aina suhteessa myös muiden haavoittuvuuteen. Teokset suuntaavat suoraan kohti haavoittuvuutta ja toiseuden rakentamisen yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ehtoja, syntipukiksi tekemistä, leimaamista ja loputonta häpeää.

Kun A viimein löytää Iran, he heittäytyvät absurdiin, kuolemanläheisyyttä tihkuvaan tanssiin, *Danse Macabreen*, lähes sadan sivun ajaksi. Tällöin traumaattiset muistot alkavat pikkuhiljaa keirytyä auki. Ira kietoutuu A:n ympärille kuin liaani tämän rimpuillessa ja räpiköidessä irti kuin kauheasta abjektista⁵ tai inhoa ja kiihotusta herättävästä toisesta, hysteerikosta. A tuntee merisairautta, ja kaikki keinuu kuin Estonia-autolautalla ennen törmäystä ja tuhoa. Ira aikoo kertoa A:n tarinan:

Mä tiekkö tarviin sua. Mä haluun sua. Mä haluun sun päiväkirjat, sun muistot, sun veren, koko sun nii sanotun elämän, mä tanssitan sut pyörryksiin ja sä kerrot mul kaiken ja mä kirjotan... (H, 180.)

Iran avulla A pääsee vihdoon traumaattisten muistojen ”suonsydämeen”, jossa

hän näkee ”lihattoman ja revityn itsensä” (H, 310). Samankaltainen, nyljetyn, lihattomaksi revityn ruumiin äärimmäisen väkivaltainen metafora esiintyy myös Hastin kerronnassa.

Kautta romaanin toistuu menneessä aikamuodossa esitetty johtolause ”A sanoi”, eli koko romaani on A:n puhetta jollekulle, jota ei erikseen nimetä:

A sanoi olevansa hyvämuistinen ihminen... hän oli aina ajatellut olevansa täydellinen rikoksen todistaja... Periaatteessa, A sanoi, ihmiset halusivat muistaa, mutta tosiasiasa kukaan ei halunnut muistaa. (H, 21.)

Tämä kerrontatapa muistuttaa traumakirjallisuuden merkkiteosta, W. G. Sebaldin *Austerlitzia* (2001), jossa romaanin nimihenkilö kertoo intohimoisesta suhteestaan arkkitehtuuriin ja samalla lähestyy muistoissaan toista maailmansotaa, jonka jaloista hänet lähetettiin Englantiin hänen ollessaan pieni lapsi. Loppua kohden *Hävitys*-romaanin lauseen subjektiksi muuttuu Ira, joka pystyy kertomaan A:lle tämän elämästä, koska myös Ira on läsnä suonsydämessä. *Hävitys* hyödyntää *Austerlitzin* tapaan myös valokuvia osana kerrontaa, kuten osin mustattuja lapsuuden päiväkirjan sivuja, tuhottuja rakennuksia ja koe-eläimenä hyödynnetyn hiiren.⁶ Sebaldin teoksesta *Merkintöjä Korsi-*

kasta (2003) on otettu myös romaanin motto.

Juuri Ira auttaa A:ta käsittämään tapahtumat kertomalla väkivallasta A:lle, joka ei pysty tunnistamaan eikä näkemään sitä osana omaa historiaansa. Romaani hyödyntää tässä toisen persoonan kerrontaa, jossa päähenkilöön viitataan ”sinänä”: ”Sun kurkkuun sattuu, Ira sanoi, kaiken järjen mukaan siihetä, sä et vaa tunne kipua.” (H, 302.) Toisen persoonan kerronnan käyttämiselle ei ole yhtä funktiota, vaan se riippuu kontekstista (Mildorf 2013, 193–194). *Hävityksessä* sen voi tulkita tarjoavan mahdollisuuden kertoa väkivallasta ”toisen silmin”, todistajana. Ira on kirjailija, joka kirjoittaa kirjaa A:n kokemuksista, ja kun ympyrä sulkeutuu, on romaani *Hävitys. Tapauskertomus* valmis.

Lopuksi: Väkivallan todistajat ja yhteisen muodostuminen

Olen tarkastellut traumaattista muistia kahdessa palkitussa ja keskustelua herättäneessä teoksessa: Susanna Hastin *Ruumis/Huoneet* ja Iida Rauman *Hävitys*. Olen lähestynyt teoksia kriittisen ja feministisen traumatutkimuksen avulla ja korostanut traumaa sotkeutuvana objektina, joka mahdollistaa traumailmiöön liittyvien poliittisten, kulttuu-

risten, taloudellisten ja yksilöllisten ulottuvuuksien tarkastelun. Feministinen traumatutkimus ja 2000-luvun myötä kriittinen traumatutkimus ovat luoneet mahdollisuuksia väkivallan kokemuksen ja sen traumatisoivuuden tarkasteluun tilanteessa, jossa kulttuurinen mielenterveystutkimus on noussut esiin. Molemmat käsittelemäni teokset ovat palkittuina väistämättä myös kaupallisen traumakulttuurin tuotteita, jotka osallistuvat osaltaan traumapuheen ylläpitämiseen.

Traumaattinen muisti tuo esiin väkivallan jättämät vuosien ja vuosikymmenten jäljet ja kokemuksen epäoikeudenmukaisuudesta, näkymättömyydestä ja kivusta. Teoksissa erityisesti väkivallan kokijoiden sukupuoli ja ikä vaikuttavat siihen, minkälaisilla kokemuksilla on painoarvoa ja keiden kokemuksia väkivallasta uskotaan tai edes tunnustetaan väkivallaksi. Kysymys totuudesta on siis molemmissa teoksissa välttämätön asettaa väkivaltaa vähättelevässä ja normalisoivassa kulttuurissa.

Kun mediassa takerrutaan yksilölliseen totuuteen, tehdään johtopäätöksiä siitä, että kerrottu on tärkeää juuri siksi, että se on totta. Traumasta tulee uusliberalistisessa minää ja henkilökohtaista kokemusta korostavassa julkisuudessa yksilöllisyyden ja henkilökohtaisen kokemuksen tae. Tunteita hyödyntävässä ja

manipuloivassa kapitalistisessa koneistossa trauma on nimenomaan yksilöllistä, yksilöön palautuvaa kyvyttömyyttä luoda merkityksiä, tausta, josta voi syntyä vetävä tarina. Totuuteen pyrkiminen ei kuitenkaan ole kummassakaan tutkimaassani teoksessa vain yksilöllisen traumahistorian läpikäyntiä. Teokset sen sijaan osoittavat trauman yhteiskunnalliseen merkitykseen, jossa intiimistä tulee osa yleistä, rakenteet ja arkiset kokemukset yhdistävää vyyhtä.

Teokset käsittelevät väkivallan kokemusta, mutta myös problematisoivat kokemuksen totuutta intiimiytenä, yksityisen ihmisen totuutena. Sen sijaan ne rakentavat yhteisöllistä todistusta väkivallasta. Sekä Hastin että Rauman kertojat ovat yrittäneet kertoa väkivallan kokemuksistaan aiemmin. Kun tapahtumista on kulunut riittävästi aikaa, yritykset alkavat kantaa hedelmää, mutta vain, koska yhteiskunnalliset olosuhteet mahdollistavat sen: täytyy etsiä todistusaineistoa, todisteita ja ennen kaikkea kuuntelija/todistaja sekä yhteisö. Molemmat teokset kyseenalaistavat jaon henkiseen ja ruumiilliseen väkivaltaan, sillä niiden välinen raja osoittautuu liukuvaksi. Väkivaltaa jatkuu läpi arjen, läpi vuosikymmenten hitaana väkivaltana, joka traumatisoi koko kehoa.

Olen korostanut tulkinnassani sitä, että teosten muoto ja sisältö ovat erot-

tamattomasti yhteydessä toisiinsa ja että juuri ilmaisutapojen runsaus on kaunokirjallisuuden vahvuus ja merkitys. Molemmissa teoksissa keskeiseksi nousee traumaattinen muisti – yritys käsitellä ja käsitellä väkivaltaisia kokemuksia yhteiskunnassa, joka niitä ei ole tunnistanut. Teokset tuovat esiin traumaattisten kokemusten jakamisen vaikeuden. Erityisesti Rauman teoksessa valta verhoutuu hyvää tarkoittavaan ja ymmärtävään puheeseen, josta puuttuu alkeelliskin käsitys väkivallan aiheuttamista tuskasta, häpeästä, katkeruudesta ja ulkopuolisuuden kokemuksista ja rakenteista niiden ylläpitäjänä. Molemmissa teoksissa kokemuksen ahdistavuus, ajallinen kehämäisyys ja ”hulluksi tuleminen” tunteet ovat ydinkysymyksiä, jotka problematisoivat sekä temaattisesti että kerronnallisesti. Kokemuksista kertomisen vaikeus johdattaa molemmat teokset rakentamaan todistajahahmon, josta tulee välttämätön kokemusten läpikäymisen kannalta. Hastin teoksessa puhutellaan itse luotua todistajaa, Rauman teoksen rakenteellinen ratkaisu on luoda kaksi erillistä henkilöahmoa. Myös metaforien käyttö luo siltaa kokemusten ja kamamiseen ja turvallisen tilan mahdollisuutta sekä kirjoittajalle että lukijalle. Intertekstuaaliset viittaukset eri kirjailijoihin, teoreetikoihin ja yhteiskunnallisiin keskusteluihin tekevät kerronnal-

lisestä äänestä enemmän kuin yksilöllisen ja osoittavat näin myös kokemusten jaettavuuteen ja historialliseen muotoutumiseen.

Ongelmien psykologisoiminen saattaa sivuuttaa yhteiskuntapoliittiset, taoudelliset ja kulttuuriset selitysmallit (Brinkman 2016), ja tällöin puhutaan *Hävityksen A:n* mukaan ”mielummin stressistä ja masennuksesta kuin sorrosta ja näköalattomuudesta, tasattiin enemmän aivokemioita kuin yhteiskuntaa” (H, 279). Näin ei tapahdu tutkijaksi teoksissa, joissa sukupuolitettu valta ja aikuisen lapsen kohdistava valta nostavat esiin väkivallan rakenteelliset kytkökset. Trauman merkitykset ovat laajenneet koskemaan yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden kysymyksiä, mutta myös yhteiskunnassa tehty psykologinen ja psykiatrinen työ on otettava huomioon. Psykologiaa ei ole nähtävä ainoastaan epäpoliittisena yksilökeskeytyksen airuena eikä sen tuottamaa tietoa ja merkitystä yksilöiden elämien kannalta tule sivuuttaa. Olenkin lukenut Hastin ja Rauman teoksia esimerkkeinä kehityskulusta, jossa kirjallisuus, mielenterveys- ja yhteiskunnallinen muutos nivoutuvat monin tavoin yhteen.

VIITTEET

1. Tutkimusotteeni muistuttaa filologisen lähilukemisen menetelmää, jota on Suomessa kehitetty erityisesti empiirisessä kirjallisuudentutkimuksessa. Se on tarpeellinen

lukutapa yhdistäessään ilmiöiden historiallisen ja yhteiskunnallisen tarkastelemisen lähilukemiseen, jossa kiinnitetään huomiota tekstien sisällön ohella kieleen, rakenteisiin, kielikuvuihin, intertekstuaalisuuteen ja kerronnallisiin strategioihin. (Parente-Čapková, Jytilä & Kekki 2023.)

2. Herman (1992/2022, 12–13) jäsentää kolme historian vaihetta, joissa poliittinen liikehdintä ja ideologiat ovat vaikuttaneet traumatiaan: 1800-luvun loppu, jolloin Freudin pyrkimykset nähdä hysterian taustalla naisiin ja lapsiin kohdistuva väkivallan trauma ei ollut mahdollinen tuolloisessa sosiaalisessa ja poliittisessä tilanteessa. Psykoanalyysin Freud kehittäikin irrallaan todellisista naisten väkivallan ja kaltoinkohtelun kokemuksista. Toisen vaiheen taustalla on sodanvastainen liike, joka sai alkunsa ensimmäisen maailmansodan jälkimainingeissa ja huipentui Vietnamin sotaan ja traumaperäisen stressihäiriön diagnoosin (PTSD) käyttöönottoon Yhdysvalloissa vuonna 1980. Kolmas poliittinen konteksti on feministisen liikkeen leviäminen Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Toisen aallon feminismin mukanaan tuoma traumaattisista kokemuksista ja väkivallasta puhumisen mahdollisuus (*consciousness raising*) tähtäsi sosiaaliseen muutokseen.
3. *Mindhunter* on psykologinen trilleri, jossa seurataan FBI:n rikostutkinnan laajenemista käyttäytymistieteisiin ja sarjamurhaajien profilointiin, erityisesti miesten naisiin ja lapsiin kohdistamaan väkivaltaan 1970-luvun Yhdysvalloissa. Joe Penhallin ohjaama sarja on Netflix-tuotantoa ja sitä esitettiin vuosina 2017–2019. Myös kulttisuosioon nousseessa *Twin Peaksissä* (ohjaus Mark Frost ja David Lynch) FBI-agentti yrittää selvittää nuoren naisen, Laura Palmerin raakaan murhaa. Sarjaa esitettiin 1990–1991 ja kolmas tuotantokausi vuonna 2017.
4. Näre puhuu tässä yhteydessä lapsisotilaista, mutta myös Rauman kuvaama loukuväkivalta rinnastuu vahvasti väkivallan vähättelyyn sotatilan vallitessa ja sen vaikutuksiin sukupolvien tunneperinnössä.
5. Abjekti aiheuttaa inhoa ja kuvotusta, sillä se uhkaa itsen ja toisen välistä rajaa. Abjektin käsitettä on käytetty jälkistrukturalistisessa feminismissä, jossa etenkin Julia Kristevan tulkinta abjektista identiteettiä ja järjestystä horjuttavana toisena on ollut vaikutusvaltainen (ks. Kristeva 1982).
6. Valokuvaterapiasta ja valokuvan käytöstä vaikeiden kokemusten käsittelyssä ks. Halkola ym. 2013.

TUTKIMUSAINEISTO

Hast, Susanna (2022) *Ruumis/huoneet*. Helsinki: S&S.

Rauma, Iida (2022) *Hävitys. Tapauskertomus*. Helsinki: Siltala.

LÄHTEET

Ahlbeck, Jutta & Oinas, Elina (2012) Terveys, ruumis ja sukupuoli feministisessä tutkimuksessa. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Hannu Salmi (toim.) *Terveyttä kulttuurin ehdoilla. Näkökulmia kulttuuriseen terveyttutkimukseen*. Turku: k & h, 131–166.

Alexander, Jeffrey C. (2004) Toward a theory of cultural trauma. Teoksessa Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernhard Giesen, Neil J. Smelser & Piotr Sztompka (toim.) *Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley: University of California Press, 1–30.

Bond, Lucy & Stef Craps (2020) *Trauma*. Abingdon: Routledge.

Brinkmann, Svend (2016) *Diagnostic Cultures: A Cultural Approach to the Pathologization of Modern Life*. Abingdon: Routledge.

Brown, Laura S. (1995) Not outside the range. One feminist perspective on psychic trauma. Teoksessa Cathy Caruth (toim.) *Trauma: Explorations in Memory*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 100–112.

Edkins, Jenny (2003) *Trauma and the Memory of Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fournier, Lauren (2022) *Autotheory as Feminist Practice in Art, Writing, and Criticism*. Cambridge: The MIT Press.

Griffiths, Jennifer (2018) Feminist Interventions in Trauma Studies. Teoksessa J. Roger Kurtz (toim.) *Trauma and Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 181–195.

Gustafsson, Mia (2022) Ruumiin rajat. *Yle.fi* 19.3.2023. <https://yle.fi/a/74-20022260> (Tarkistettu joulukuussa 2023)

Herman, Judith L. (1992/2022) *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence - From Domestic Abuse to Political Terror*. New York: Basic Books.

Halkola, Ulla, Mannermaa, Lauri, Koffert, Tarja & Koulu, Leena (toim.) (2009) *Valokuvan terapeuttinen voima*. Helsinki: Duodecim.

Honkasalo, Veronica (2017) Mitä jää #metoo-kampanjan varjoon? *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* 31 (1), 23–26.

- Ihanus, Juhani (toim.) (2022) *Terapeuttinen kirjoittaminen*. Helsinki: Basam Books.
- Irni, Sari & Kyrölä, Katriina (2017) Itsestä huolehtiminen, kehollinen itsemääräämisoikeus ja feministinen kampanjointi. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* 30:4, 2–5.
- Jyttilä, Riitta (2020) Traumatutkimuksen uudet suunnat. *Avain - Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 17(3), 88–95. <https://doi.org/10.30665/av.97526>
- Jyttilä, Riitta (2022) *Traumaattinen muisti nykyproosassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1485>
- Jäntti, Saara, Heimonen, Kirsi, Kuuva, Sari & Mäkilä, Annastiina (2019) Hulluus kulttuurisena kysymyksenä. Teoksessa Saara Jäntti, Kirsi Heimonen, Sari Kuuva & Annastiina Mäkelä (toim.) *Hulluus ja kulttuurinen mielenterveysutkimus*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9–45.
- Kaplan, E. Ann (2005) *Trauma Culture. The Politics of Terror and Loss in Media and Literature*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.
- Karkulehto, Sanna & Rossi, Leena-Maija (2017) Johdanto. Lukemisen etiikkaa ja politiikkaa – sukupuolen ja väkivallan risteyksessä. Teoksessa Sanna Karkulehto & Leena-Maija Rossi (toim.) *Sukupuoli ja väkivalta. Lukemisen etiikkaa ja politiikkaa*. Helsinki: SKS, 7–24. <https://doi.org/10.21435/skst.1431>
- Kinnunen, Anna (2020) *Johtolankoja hulluuteen. Tutkimus mielen sairastamiseen kytkettyistä kulttuurisista käsitteistä*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Kivimäki, Ville (2013) *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. Helsinki: WSOY.
- Koivunen, Anu, Kyrölä, Katriina & Ryberg, Ingrid (2018) Vulnerability as a political language. Teoksessa Anu Koivunen, Katriina Kyrölä & Ingrid Ryberg (toim.) *The Power of Vulnerability. Mobilizing Affect in Feminist, Queer and Anti-Racist Media Cultures*. Manchester: Manchester University Press, 1–26. <https://doi.org/10.7765/9781526133113>
- Kristeva, Julia (1982) *Powers of Horror. An Essay on Abjection. (Pouvoirs de l'horreur, 1980)*. Käänt. Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press.
- Kuvajainen, Minna & Sarvela, Kati (2021) Traumatietoisuus luo kestävää vuorovaikutusta. *AMK-lehti / UAS Journal – ammattikorkeakoulujen yhteinen verkkolehti*, 4/2021. <https://uasjournal.fi/4-2021/traumatietoisuus-luo-kestavaa-vuoro-vaikutusta/> (Tarkistettu joulukuussa 2023)
- Laari, Susanna (2022) Ruumis muistaa pahan. *Helsingin Sanomat* 24.9.2022. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-200009033632.html> (Tarkistettu joulukuussa 2023)
- Luckhurst, Roger (2008) *The Trauma Question*. Abingdon: Routledge.
- Maanmieli, Karoliina & Sarvela, Kati (2022) *Yhteinen mieli. Traumatietoutta mielenterveys-työhön*. Helsinki: Basam Books.
- Mildorf, Jarmila (2013) ”Unnatural narratives?” The case of second person narratives. Teoksessa Mari Hatavara, Lars-Christer Hydén & Matti Hyvärinen (toim.) *Travelling Concepts of Narrative*. Amsterdam: John Benjamins, 179–199.
- Nixon, Rob (2011) *Slow Violence and the Environmentalism of the Poor*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Näre, Sari (2005) *Julkisuudesta ja intimitteistä*. Helsinki: Kirjapaja.
- Ovaska, Anna (2020) Kivun kielestä: kielen rajat ja kommunikaatio. *Niin & näin* 27(3), 93–97.
- Parente-Čapková, Viola, Jyttilä, Riitta & Kekki, Niina (2023) Filologinen lähilukeminen aikuisten maahan muuttaneiden lukupiirissä. Teoksessa Ilona Lindh, Pirjo Hiidenmaa & Sara Sintonen (toim.) *Lukemisen kulttuurit*. Helsinki: Gaudeamus, 41–53.
- Rauma, Iida (2022) ”Paras vastalääke mustalle pedagogikalle on oppilaiden kuunteleminen ja arvostus”. *Image* 13.6.2022.
- Rikala, Sanna (2021) Masentuneiden nuorten kamppailuja työkyvyttömyyden hallinnasta. Teoksessa Kristiina Brunila, Esko Harni, Antti Sarni & Hanna Ylöstalo (toim.) *Terapeuttinen valta. Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 123–150.
- Ronkainen, Suvi (2022) Tieteellinen tieto tietämisen arjessa. Teoksessa Taina Kinnunen & Juhana Venäläinen (toim.) *Kulttuurintutkimus tietämisen tapana*. Tampere: Vastapaino, 47–79.
- Ronkainen, Suvi & Sari Näre (2016) Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuoliseen väkivallan dynamiikkaa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 7–40.
- Sarasti, Kristiina (2023) Medusan äänet. *Image* 38:9, 52–61.
- Sehgal, Parul (2021) The case against the trauma plot. *The New Yorker* 27.12.2021. <https://www.newyorker.com/magazine/2022/01/03/the-case-against-the-trauma-plot> (Tarkistettu joulukuussa 2023)
- Stevens, Maurice (2016) Trauma is as trauma does. The politics of affect in catastrophic times. Teoksessa Monica Caspar & Eric Wertheimer (toim.) *Critical Trauma Studies. Understanding Violence, Conflict, and Memory in Everyday Life*. New York: New York University Press, 19–36.
- Thompson, Zoë Brigley & Gunne Sorcha (2010) Introduction. Feminism without borders. The potentials and pitfalls of retheorizing rape. Teoksessa Sorcha Gunne & Zoë Brigley Thompson (toim.) *Feminism, Literature and Rape Narratives. Violence and Violation*. Abingdon: Routledge, 1–21.
- Van der Kolk, Bessel (2017) *Jäljet kehossa. Trauman parantaminen aivojen, mielen ja kehon avulla. (The Body Keeps the Score, 2014)*. Suom. Teija Hartikainen. Helsinki: Viisas elämä.
- Wertheimer, Eric & Casper, Monica (toim.) (2016) *Critical Trauma Studies. Understanding Violence, Conflict and Memory in Everyday Life*. New York: New York University Press.
- Whitehead, Anne (2004) *Trauma Fiction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Vickroy, Laurie (2002) *Trauma and Survival in Contemporary Fiction*. University of Virginia Press.
- FT, dosentti **Riitta Jyttilä** toimii kirjallisuudentutkijana Turun yliopistossa. Jyttilän tutkimusintresseihin kuuluvat mm. nykykirjallisuus, trauma- ja muistitutkimus, feministinen kirjallisuudentutkimus sekä empiirinen lukemistutkimus. Tällä hetkellä Jyttilä työskentelee hankkeessa ”Tuntemattomalla päähän? Kaunokirjallisuus aikuisten maahan muuttaneiden suomen kielen edistäjänä” (Koneen Säätiö 2020–2023) ja vuoden 2024 alusta lähtien hankkeessa ”Sanoja terveyden tekijöille: kaunokirjallisuus, terveydenhuolto ja demokratia” (Koneen Säätiö 2024–2026).
- Kirjoittaja kiittää anonymiejä vertaisarvioijia oivallisista kommenteista, jotka auttoivat artikkelin viimeistelyssä.